

XIII. Yüzyılda Yesevîlik, Ahilik ve Babailik Üçgeninde Kırşehir**Kırşehir in the Triangle of Yasawism, Ahiism and Babaism in the 13th Century****İlker Türkmen *** Öz

Pir-i Türkistan olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevî'nin Yesi'de (günümüzde Türkistan) yaktığı Türk-İslam meşalesi, Horasan üzerinden Anadolu'ya taşınmıştır. Türklerin manevi hayatı üzerinde yüzyıllar boyunca etkili olan sûfi anlayış, Yesevîliğin en önemli öğretilerindendir. Ahmet Yesevî'nin 1166 yılında vefat etmesinden sonra Onun yolundan giden dervişler, şiirlerini ve akidelerini neredeyse bütün Türk coğrafyalarına yaymıştır. Hoşgörü ve güzel ahlakın temsilcisi olan Horasan Erenleri, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük rol oynamıştır. XIII. yüzyılda Kırşehir merkezli teşkilatlanmış Ahilik, Yesevîlik ekolünün önemli bir temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazilerin kılıçla ve askeri başarılarla gerçekleştirdiği fetihler, Ahilerin gönülleri fethetmesiyle desteklenmiştir. Çoğu kaynağın ifade ettiğine göre Babailik, Ahilik ile olduğu kadar Yesevîlik ve Bektaşilik ile bağlantılıdır. Babailerin Türkiye Selçuklu Devleti ile siyasi anlaşmazlığa düşmesi ve isyan etmelerinde kolayca teşkilatlanabilmeleri ve Türkmenleri etkileyebilmelerinin de rolü bulunmaktadır. Yesevîlik, Ahilik ve Babailiğin farklı coğrafyalarda, benzer düşüncenin temsilcisi olarak karşımıza çıkması, dönemin kaynakları ve araştırma eserlerinin tetkiki doğrultusunda aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Yesevîlik, Ahilik, Babailik, Kırşehir, Ahi Evran.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran
Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

ORCID: 0000-0002-9193-9907

Kırşehir / TÜRKİYE

* Asst. Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran
University, Faculty of Science and
Letters, Department of History
ORCID: 0000-0002-9193-9907
Kırşehir / TÜRKİYE

Abstract

The Turkish-Islamic Torch burned by Hodja Ahmad Yasawi, known as Pir-i Turkestan, in Yesi (today's Turkestan) was transported to Anatolia via Khorasan. The Sufi understanding, which has been influential on the spiritual life of Turks for centuries, is one of the most important teachings of Yasawism. After Ahmad Yasawi's death in 1166, the dervishes who followed his path spread their poems and creeds to almost all Turkish geographies. Khorasan Saints, representatives of tolerance and good morals, played a major role in the Turkification and Islamization of Anatolia. Ahiism, which was organized in Kırşehir in the 13th century, appears as an important representative of the Yasawi school. The conquests of the veterans with the sword and military success were supported by the conquest of the hearts of the Ahis. According to most sources, Babaism is linked to Yasawism and Bektashism as well as Ahiism. The Babais had a political disagreement with the Anatolian Seljuk State and rebelled; This is due to their ability to organize easily and influence Turkomans. The emergence of Yasawism, Ahiism and Babaism as representatives of similar thought in different geographies will be tried to be elucidated in line with the examination of the sources and research works of the in line with the examination of research works and sources of period.

Keywords

Yasawism, Ahiism, Babaism, Kırşehir, Ahi Evran.

Başvuru/Submitted: 15/01/2024

Kabul/Accepted: 08/07/2024

Yayın/Published: 25/04/2025

Makale Bilgileri

Atıf: Türkmen, İ. (2025). XIII. yüzyılda Yesevîlik, Ahilik ve Babailik üçgeninde Kırşehir. *Selçuk Türkiyat*, 64, 1-24.
Doi: 10.21563/sutad.1420218

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.

Katılımcı Rızası: Katılımı yok.

Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.

Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.

Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.

Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com

Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Citation: Türkmen, İ. (2025). XIII. yüzyılda Yesevîlik, Ahilik ve Babailik üçgeninde Kırşehir. *Selçuk Türkiyat*, 64, 1-24.
Doi: 10.21563/sutad.1420218

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.

Informed Consent: No participants.

Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.

Assessment: Two external referees / Double blind.

Similarity Screening: Checked – iThenticate.

Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr

License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Romalıların “Akova Seraverna”, Yunanlıların “Makisos”, Bizanslıların “Justinianopolis” (Tarım, 1938, s. 36-37) diye isimlendirdikleri Kırşehir, Anadolu’nun ortasında (Ruben, 2014, s. 1) yer almaktadır.¹ Bozkır görünümü arz eden Kırşehir’in vadiye benzeyen merkezinde güney-kuzey yönünde akan ve suyunu Kızılırmak’a ulaştıran Kılıçözü deresi şehrin su sorununu büyük oranda çözmektedir (İ. Şahin, 2002, s. 481). Kırşehir, tarihin ilk dönemlerinden itibaren yerleşim merkezi olarak kullanılmıştır. Nitekim şehir merkezine yakın bir konumda bulunan Kalehöyük arkeolojik sahasında yapılan çalışmalar da bunu ispatlar niteliktedir (Ünsal, 2013, s. 64). Roma döneminde Kapadokya eyaletinin bir parçası konumunda bulunan Kırşehir (Tuncer, 2021, s. 6), Anadolu’nun batıya bağlanan yol güzergâhında yer almaktaydı. Öyle ki Kaman yakınlarında bulunan iki adet Mil taşından birinin yol onarımı birinin de adak ritüeliyle ilgili olduğu saptanmıştır (Ünsal, 2012, s. 1240). Kapadokya bölgesi MÖ 499-493 yıllarında İranlıların eline geçmiş ve bir dönem onların elinde kalmıştır. Makedonyalıların, Romalıların, Bizanslıların ve Arapların belli aralıklarla hâkimiyet kurdukları (Tarım, 1938, s. 19-20) bu kadim şehir, farklı kültürlerin izlerini taşımaktadır.

VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Kırşehir

VIII. yüzyılın başlarından itibaren İslamiyet’i kabul etmeye başlayan Türkler, 750 yılında baskıcı Emevî Devleti’nin yıkılması ve yerine ılımlı Abbasi Devleti’nin kurulmasıyla (Yıldız H. D., 1988, s. 31), kısa sürede İslam ordularının hizmetine girmiştir. Abbasi Orduları ile birlikte IX ve X. yüzyıllarda Anadolu’ya giren Türkler, burada bulunan şehirlere kendi dillerine uygun isimler vermişlerdir. Kadim Türk yurdu olan Türkistan (Orta Asya) coğrafyasına iklim, jeolojik yapı ve bitki örtüsü yönünden benzer özellikler gösteren Orta Anadolu şehirlerinden Kırşehir, kısa süre içerisinde yurt tutulmaya başlanmıştır (Çağatay, 1997, s. 79). Türklerin göçebe yaşam tarzına uygun olan bu şehir, fetih öncesinde de yaylak ve kışlak olarak kullanılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti’nin ikinci hükümdarı Sultan Alp Arslan, Bizans İmparatoru Romen Diyojen ile yaptığı Malazgirt Savaşı (1071) sonrasında komutanlarını Anadolu’nun fethiyle görevlendirmiştir. Malatya ve yöresinin fethiyle görevli olan fakat sınırlarını gün geçtikçe genişleten Danişmentliler, bir süre sonra Kırşehir’i de kendi topraklarına katmıştır.² Kısa süre içerisinde Anadolu Selçuklu Devleti’nin hâkimiyetine giren Kırşehir, birçok Oğuz-Türkmen boyunun yerleşim yeri olmuştur

¹ Kırşehir tabiri ilk kez H 290 (M. 903) yılına ait Hacı Tura oğlu Şah Mehmed vakfiyesinde geçmektedir. Abbasiler Döneminde Anadolu’ya akın eden Türklerin şehre bu ismi verdiği düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Tarım, 1948, s. 8).

² Danişmentlilerin Kırşehir’de ne zaman hâkimiyet kurduğu kesin değildir. Hatta Kırşehir’de Danişmentliler dönemine ilişkin herhangi bir tarihi eser de bulunamamıştır. Sultan Alp Arslan’ın Emriyle Anadolu’da kurulan beyliklerin sınırları çok net değildir. Oğuz boylarının farklı kollarından olan bu beyliklerin birbirleri ile toprak mücadelesine girdiği düşünülürse, Kırşehir’in bu dönemde el değiştirmesi normaldir. Hatta Sivas merkezli kurulan ve Malatya ile Kayseri’yi kendine üst edinen Danişmentliler Beyliği’nin Kırşehir ile çok fazla münasebette bulunmaması da ihtimal dâhilindedir. Zaten çok geçmeden Anadolu Selçuklu Devleti topraklarını genişletecek ve Kırşehir’i alacaktır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Tarım, 1938, s. 21).

(Karaköse, 2013, s. 92). Bu dönemde İran üzerinden Anadolu'ya gelen Türkler için Doğu Anadolu'nun sarp yapısı yerleşime çok fazla imkân vermemekteydi. Göçebe yaşam tarzını benimsemiş olan Türk boyları için en iyi yaşam koşullarını Orta Anadolu sunmaktaydı. Bu durum göz önüne alındığında, Konya Merkezli kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'nin niçin en fazla Oğuz-Türkmen boyunu barındırdığı daha iyi anlaşılacaktır.

Neredeyse bütün Türk devletlerinde olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nde de sular hiçbir zaman durulmamıştır. Kuruluşundan hemen sonra başlayan taht mücadeleleri, hükümdarların veraset konusunda farklı yöntemler izlemesine sebep olmuştur. Nitekim I. Rükneddin Mesud'un ardından 1155'te Konya'da tahta çıkan II. Kılıçarslan, taht kavgalarının önüne geçebilmek adına ülkesinin topraklarını 11 oğlu arasında pay etmiştir. Böyle bir uygulamanın merkezi devlet yönetimini zayıflatacağı aşikâr olsa da hükümdar, kendi yaşadığı veraset kavgalarını oğullarına yaşatmak istememiştir.³ 1190'da yapılan bu taksimatta Kırşehir, Muhyiddin Mesud'un payına düşmüştür (Tuğlacı, 1985, s. 91). Devletin içine düştüğü parçalanmış durum Kırşehir için de gerilemeyi kaçınılmaz yapmıştır. Öyle ki II. Kılıçarslan'ın yerine geçen Rükneddin Süleyman Şah, Ankara merkezli toprakların yönetiminden sorumlu bir melik olması gereken Muhyiddin Mesud'un sultan gibi davranmasından oldukça rahatsız olmuştur. Nitekim Selçuklu Sultanı Rükneddin, XIII. yüzyılın başında uzun süre Ankara'yı kuşatmış ve 1204 yılında kardeşinin ölümüyle sonuçlanan galibiyetin sahibi olmuştur (Çam & Ersay, 2012, s. 16). Kardeşler arasındaki bu tarz çatışmalar Türkiye Selçuklu Devleti'nin güç kaybetmesine sebep olmuş ve Anadolu şehirlerindeki otoritesi sarsılmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna katkı sağlayan, Anadolu'ya yapılan ilk seferlere katılan, Malazgirt Savaşı'nda Sultan Alp Arslan ile omuz omuza savaşan Mengüçük Gazi'nin kurmuş olduğu Mengüçüklü Beyliği, Erzincan merkezli olsa da zaman zaman Anadolu şehirlerinin bir kısmına sahip olmuştur (Kayhan, 2012, s. 112). Türkiye Selçuklu Devleti ile Mengüçüklü Beyliği'nin birçok kez akrabalık kurmuş olması, toprak taksimatını etkilemiştir. II. Kılıçarslan'ın kızını dürüst ve ahlak sahibi özellikleri ile tanınan Mengüçüklü Beyi Fahreddin Behram Şah'a vermesiyle başlayan bu akrabalık, birçok Selçuklu şehzadesinin de Mengüçüklü gelin almasıyla devam etmiştir (Sümer, 2004, s. 139). Neredeyse 60 yıl boyunca (1165?-1225) Mengüçüklü hâkimiyetini elinde bulunduran Behram Şah, tahtta kaldığı süre boyunca Anadolu Selçuklu Devleti ile ilişkilerinde oldukça ılımlı bir politika yürütmüştür (Mıynat, 2019, s. 25). Konya dışında kalan orta Anadolu şehirleri ile ilgili tasarrufunda dengeli bir politika izleyemeyen Türkiye Selçuklu Devleti, bu toprakları tımar olarak vermekte çözüm bulmuştur. Kırşehir'in tımarı da Mengüçüklü Muzaffereddin Muhammed'e

³ II. Kılıçarslan'ın 11 oğluna verdiği yetkiler o dönem için şaşılacak derecede fazlaydı. Devlet yönetimi konusunda bu melikler babalarına bağlı olsalar da bulundukları şehirlerin yönetiminde tamamen özgür bırakılmışlardı. Öyle ki idari, mali ve askeri konularda bağımsız hareket ediyor, kendi adlarıyla para bastırıp hutbe okutuyorlardı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin bu parçalanmış yapısı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkmasıyla (1205-1211) son bulmuştur. Yeni hükümdarla birlikte II. Kılıçarslan döneminde meliklere tanınan haklar geri alınmış yalnızca birer vali konumuna getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Çelik R. İ., 2022, s. 351).

verilmiştir (Bîbî, 2007, s. 370-371). O'nun zamanında Kırşehir'de çeşitli imar faaliyetleri gerçekleşmiş ve şehrin bayındır hale gelmesi sağlanmıştır (Nizamoğlu, 2020, s. 13). II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1237 yılında Anadolu Selçuklu Devleti tahtına oturmasıyla birlikte tımar da el değiştirmiştir.

Zevke ve sefaya düşkün olduğu konusunda çeşitli rivayetler bulunan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkması Anadolu Selçuklu Devleti'nin de gerilemeye başlaması anlamına geliyordu.⁴ Henüz reşit olmadığı ve aldığı kararlarda Sadeddin Köpek'in etkisi altında kaldığı söylenen genç padişah, babasının ani ölümü dolayısıyla devlet yönetme kabiliyetinden de bihaberdi (Mecit, 2017, s. 224-225). Doğu'da büyük bir tehlike olarak beliren ve gün geçtikçe sınırlara yaklaşan Moğollar; sınır tanımaz, durdurulamaz ve aman vermez bir düşman olarak yeni sultanın uğraşması gereken en büyük sorundu. Fakat gerekli önlemler alınmadı ve Moğollar gün geçtikçe devlet merkezine yaklaştı. 1241/42'de Erzurum'un kaybedilmesiyle durumun vehameti iyice anlaşıldı ve büyük bir ordu toplanmaya başlandı (Rice, 2015, s. 73-74). Moğolların ünlü komutanı Baycu Noyan tarafından yönetilen Moğol ordusu, 1243 yılında gerçekleşen Köseadağ (Ağrı) savaşında Selçukluları ağır bir yenilgiye uğrattı. Kadı Necmeddin Kırşehirî tarafından Sivas'ta karşılanan Baycu Noyan, takdim edilen hediyeler ve yarlık karşılığında şehre zarar vermedi (Karaköse, 2013, s. 94). Fakat aynı durumu Kayseri için söylemek mümkün değildir. Çünkü Kayseri Moğollar tarafından talan ve yağma edildi (Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi* (Farsça Muhtasar Selçuknamesinden), 1941, s. 220). Moğolları durdurma konusunda başarılı olamayan genç sultanın, Anadolu şehirlerinin bir bir işgal edilmesi ve topraklarının gün geçtikçe eriyip yok olması karşısında yapabileceği pek de bir şey yoktu (A. Yılmaz, 2006, s. 43).

Bundan sonraki süreçte (XIII. yüzyılın sonuna kadar) Anadolu'nun hamisi Moğollar olacaktı. Öyle ki Moğollar, Türkiye Devleti'nin varlığına göz yumsa da siyasi, mali ve askeri yönden idarenin kendi ellerinde olması zemininde bir taslak oluşturmuşlardır. Moğolların kurduğu büyük devletlerden biri olan Altın Orda Devleti de Anadolu'daki bu siyasetin taraflarındandı. Devletin başında bulunan Batu Han, Köseadağ Savaşı'nın hemen akabinde nâib sıfatıyla iki önemli devlet adamını (Şahîb Mühessibü'd-dîn Ali- Nâib Şemsü'd-dîn İsfahanî) Anadolu'ya göndermiştir. Birincisinin ömrü çok uzun olmasa da İsfahanî, uzun süre Türkiye Selçuklu Devleti'nin kaderini ellerinde bulunduracaktır. Savaş meydanından kaçan bir sultanın başıboş ordusu Anadolu'da büyük bir boşluğun içerisindeydi. Diplomasi ve bürokratik adımlarla yönetimi ele geçirmek isteyen Acem asıllı Şemsü'd-dîn İsfahanî, morali bozuk Selçuklu askerlerini kendi safına çekmek istemekteydi. Batu Han'dan

⁴ Gıyaseddin Keyhüsrev konusundaki rahatsızlıklar babası Alâeddin Keykubat döneminde başlamıştır. Kardeşlerini ve onların çocuklarını öldürme konusunda çekincesi olmayan Gıyaseddin, Uloborlu'diye bir celladı bu iş için vazifelendirmişti. Fakat bunda başarılı olamadı ve saray erkânı ile halk arasında hoşnutsuzluğa sebep oldu. Hakkı olmadığı halde tahta geçen Gıyaseddin Keyhüsrev av hayvanlarına, içkiye, eğlenceye ve kadına düşküncüydü. O'nun döneminde devlette kan ve gözyaşı eksik olmamıştır. Ayrıntılı bilgi için Bk. Yavuz Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları: Alâeddin Keykubat ve Zamanı*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2011, s. 193. Ayrıca: Arap Kaynaklarının verdiği bilgilere göre II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in aklı noksandı. Vahşi hayvanları beslerdi. Ölümü de onlardan birinin ısırması sonrasında olmuştu. Ayrıntılı bilgi için bk. (Öngül, 2014, s. 186).

olağanüstü yetkilerle donatılan bir paye almayı başaran Şemsü'd-dîn İsfahanî, Anadolu Selçuklu Devleti'nde onun adına "hâkim" sıfatıyla hareket etme ayrıcalığını da elde etmişti. Hatta Moğollarda silahlı gücün simgesi olarak görülen "altın kınlı murassa kılıç" da kendisine verilmişti. Fakat Selçuklu askerleri kendisine biat etmemiş, 1245'te Kilikya Ermeni Krallığı'na karşı çıkılan cezalandırma seferi sırasında isyan çıkmıştır. Kanlı bir şekilde bastırılan bu isyan sonrasında Şemsü'd-dîn İsfahanî'nin baskıcı ve keyfi yönetimi günden güne artmıştır (Kaymaz, 2011, s. 130-131).

Moğollar için şehirlerin önemi işlevselliği ile doğru orantılı görülmektedir. Bazı şehirlerden vergi alınıyor bazılarına da karargâh kuruluyordu. Bu açıdan baktığımız zaman Kırşehir, Moğollar için hem vergi alınan hem de yaylak ve kışlak olarak tercih edilen bir şehir konumundaydı. Kırşehir'in kuzeyinde bulunan Malya Ovası Moğol ordularının yerleşim merkeziydi. Anadolu'daki iki başlı yönetim Kırşehir için de büyük bir sorun teşkil etmekteydi. Moğolların atadığı valilerin acımasızlığı ile Selçuklu memurlarının iş bilmezliği bir araya gelince hayat çekilmez bir hâl almıştır. Nitekim Moğolların Kırşehir idaresiyle görevlendirdiği Nureddin Caca (Caca Bey) ilmi ve âlimi korumuş, bir nebze de olsun huzur ve sükûneti getirmiştir (Tarım, 1948, s. 13-14).

Türkiye Selçuklu Devleti'nin gücünün zirvesindeyken Alâeddin Keykubat'ın⁵ zehirlenmesi sonrasında birden çöküşe geçmesi, etraflıca incelenmesi gereken bir konudur. Moğol tehlikesini önceden fark edip gerekli tedbirleri almaya çalışırken Celaleddin Harezmşah ile Yassıçemen Savaşı'nı (1230) yapmak zorunda kalması sultanın kuvvetini sarsmıştır. Yerine geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in başarısız yönetimi sonucunda kaybedilen 1243 Köseadağ Savaşı ile devletin tam bağımsızlığı sona ermiş (Kaymaz, 1964, s. 91; Bolat, 2022, s. 126) 1308 yılına kadar devam edecek olan Moğol tahakkümü başlamıştır. 65 yıl boyunca Moğol hükümdarları tarafından atanan idareciler Selçuklu sultanlarına kukla muamelesi yapmışlardır. Selçuklu hanedanı resmîyette var olsa da idari mekanizmada bir vasfı bulunmamıştır (Temir, 1989, s. 156-157).

XIII. yüzyılın sonlarına gelirken Türkiye Selçuklu Devleti iç isyanlar ile zayıflamakta Moğolların Anadolu üzerindeki etkisi de yavaş yavaş yıkılmaktaydı. Uzun yıllar siyasi ve içtimai buhran yaşamış olan ve bir türlü sükûnet tahsis edilemeyen Kırşehir, Selçuklulardan sonra Eratnalılar Devleti'nin eline geçmiştir (Kılıç, 2006, s. 96). Fakat bu hâkimiyet uzun sürmemiş Karamanlılar, Dulkadirîliler ve son olarak Osmanlılar Kırşehir'de hâkimiyet kurmuştur. Kısa süre içerisinde birçok kez el değiştiren şehrin sosyo-kültürel yapısı da bozulmuştur (Tarım, 1948, s. 14-15).

Anadolu'nun ortasında yer alan Kırşehir'in tarihinde XIII. yüzyıl çok daha özel bir yere sahiptir. Çünkü Türkistan'ın ruhunu taşıyan Yesevîliğin temsilcilerinden olan Ahilik ve Bektaşilik bu şehrin dolaylarında gelişme imkânı bulmuştur. Aynı zamanda Babailik isyanının son durağı da Kırşehir Malya Ovası olmuştur. Anadolu'nun

⁵ Uzun süre taht mücadelesi verdikten sonra 17 yıl (1220-1237) tahtta kalmıştır. İyi huylu, kararlı, adaletli, insafî ve temkinli olmasıyla bilinen bu sultanın döneminde devlet büyük bir gelişme göstermiştir. Moğollardan kaçıp Doğu Anadolu'ya gelen ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne tehdit oluşturan Celaleddin Harezmşah'ı Yassıçemen Savaşı'nda (1230) yenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Aksarayî, 2000, s. 25).

Türkleşmesine ve İslamiyet'e geçmesine büyük hizmetler veren bu tarikatlar yüzyıllar boyu güvenilirliğini kaybetmese de Türk devletlerindeki siyasi değişmeler onların geri planda kalmalarına sebebiyet vermiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi çıkmaza girdiği dönemde, halkın içine düştüğü zor durumdan çıkması için isyan eden Babailer, bu hareketin faturasını çok ağır ödemiştir. Sonuçta isyan edenler öldürülmüş, tarikatın itibarına gölge düşmüş, Ahilik dışlanmış Bektaşilik ise dolaylı olarak bundan etkilenmiştir. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde bu tarikatların bağlantıları incelenecek ve XIII. yüzyıl Anadolu coğrafyasındaki faaliyetleri ele alınacaktır.

Yesevîliğin Anadolu'ya Taşınması ve Ahilikle Bağlantısı

Türklerin İslamiyet'e geçiş süreci ile ilgili olarak çeşitli görüşler olsa da 751 yılında cereyan eden Talas Savaşı nispeten de olsa Türk Arap dostluğunun başladığı tarih olarak belirlenebilir. Bu tarihten itibaren İslam Dinî Türkler arasında hızlı bir şekilde yayılmıştır. Fakat Türklerin çok geniş coğrafyalarda dağınık halde yaşıyor olması İslamiyet'in tam olarak ne zaman kabul edildiği konusundaki tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur. X. yüzyılın başında Selçuk Bey vesilesiyle Oğuz Türklerinin İslam dinini benimsemeye başlaması, yepyeni bir pencerenin açılmasına sebep olmuştur. Selçuklu ile Anadolu'ya (Diyar-ı Rum) taşınan İslamiyet çok kısa sürede neredeyse bütün Oğuzların dini olmuştur. Hatta Müslümanlığı seçen Oğuzlara Türkmen denilmeye başlamıştır.

Türk-İslam devletleri içerisinde büyük bir önem arz eden Karahanlı Devleti (Hakanlılar) ilim ve edebiyatı uç noktalara taşımıştır. XII. yüzyıla gelindiğinde Türkler arasında İslam dininin etkisini arttırmak için verilen manzum ve mensur Türk-İslam eserleri (Barthold, 1984, s. 65-66) yüzyıllarca okunmuş ve çok farklı dillere çevrilmiştir. Karahanlı döneminde Sayram kasabasında doğan ve büyük bir mutasavvıf olan Nakşibendî ve Bektâşî tarikatlarının manevi öncülüğünü yapan Ahmet Yesevî (Pîr-i Türkistan) (Râsonyi, 1993, s. 164), *Divan-ı Hikmet* adlı eseriyle Türk-İslam âlemine ışık olmuştur (Eraslan, 1989, s. 161). Ahmet Yesevî babası Şeyh İbrahim'den sonra Şehabettin İsficâbî'den ders almıştır. Yesi (Türkistan) şehrinde tanıştığı ve ders aldığı Arslan Baba ile Buhara'da tanıyıp ders aldığı Şeyh Yusuf-u Hemedânî onun tasavvufi düşüncesini şekillendiren iki önemli isimdir (Kavak, 2017, s. 134). Öyle ki Ahmet Yesevî, Türklerin manevî hayatı üzerinde yüzyıllar boyunca etki etmiş ve onları sûfî anlayışla kucaklamıştır. Aynı zamanda O, Yesevî tarikatının da kurucusu olmuştur (Merçil, 1991, s. 30). Ahmet Yesevî, günümüzde bile hürmet gören ve evliya olarak nitelendirilen önemli bir Türk İslam mutasavvıfıdır (Barthold, 1990, s. 399).

Ahmet Yesevî'nin etkisi o kadar geniş coğrafyalara yayılmıştı ki binlerce kilometre uzakta bile onun görüşlerini savunan müritleri vardı. Bu büyük mutasavvıfın 1166 yılında vefatından sonra⁶ dervişler, düşüncelerini yaymak üzere yola koyulmuşlardı.

⁶ Çocukluğundan itibaren hiçbir sünneti terk etmeyen Ahmet Yesevî, Hz. Muhammed'in 63 yaşında vefat etmesinden dolayı bu yaşa gelir gelmez dünya hayatından el etek çekmiştir. Bu yaşından itibaren Yesi şehrindeki tekkesinin yanında kendisi için yapılmış olan ve çilehane olarak adlandırılan yerde yaşamına devam etmiştir. Ahmet Yesevî'nin kaç yıl burada yaşadığı da kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda üç farklı rivayet vardır. Yesevî bir rivayete göre 120, bir rivayete göre 125 ve başka bir

Bu dervişler, onun şiirlerini ve akidelerini XIII. yüzyılda Anadolu'da yaymışlardır. Hatta XIV. yüzyılın sonuna kadar Anadolu'da yaşamış olan ve söylemleriyle Türk halkının gönlünü fetheden Yunus Emre, Ahmet Yesevî'nin parmakların sayılmasıyla oluşan vezin ölçüsünü şiirlerinde ustalıkla kullanmıştır. Bu teknik Türk edebiyatında oldukça tutulmuş ve anonim bir ölçü olarak yüzyıllarca kullanılmıştır (Brockelmann, 1992, s. 228).

Ahmet Yesevî Türkistan coğrafyasında yaşamış olsa da halefleri Anadolu'yu adeta mesken tutmuştur. Anadolu'nun dört bir yanında onun hikmetlerini anlatan ve bu hikmetlerle yaşam felsefesini oluşturan müritleri vardır (Aksoy, 2023, s. 577-578). Niyâz-âbâd'da türbesi bulunan Avşar Baba, Merzifon'da tekkesi bulunan Pîr Dede (Piri Baba), Bat-ova'da tekkesi bulunan ve menkıbeleri meşhur olan Akyazılı, Filibe yolu üzerinde Adatepe'de medfun olan Kıdemli Baba Sultan, Bursa'daki Geyikli Baba ve Abdal Mûsâ ve Unkapanı'nda yatmakta olan Horos Dede Ahmet Yesevî'nin Anadolu'daki bilinen haleflerindendir (Köprülü, 1976, s. 46-47). Ahmet Yesevî'nin Anadolu'da bu denli karşılık bulmasında etkili olan bir diğer husus da hadis, sünnet ve rivayetleri kaynak göstererek yazmış olduğu *Dîvân-ı Hikmet* (Yıldırım, 2017, s. 76) adlı eserinin ilgiyle okunmasındandır (Ersoy, 1996, s. 105). Ayrıca Ahmet Yesevî'nin yürüttüğü irşat faaliyetleri yüzyıllar boyu devam edecek olan dil, din, kültür ilişkisinin de temellerini oluşturmuştur. Öyle ki bu temeller Türk millî kültürünün de oluşmasına büyük katkı sağlamıştır (Türer, 1996, s. 222).

Ahmet Yesevî, Türk Dünyası'nda ilk defa tarikat kuran büyük bir İslam âlimi olması sebebiyle, ondan sonra gelenlere de öncülük etmiştir (Altın & Aydoğdu, 2022, s. 73). O, kurmuş olduğu tarikat vasıtasıyla insanların güzel ahlaklı ve inanç sahibi birer birey olmasına vesile olmuştur. Yetiştirmiş olduğu dervişler, tebliğci olarak Asya'dan Avrupa'ya kadar yayılmışlardır. Ahmet Yesevî'nin öğretileri sayesinde Müslim ve gayrimüslimler farklı coğrafyalarda uyum içerisinde yaşayabilmişlerdir. Hoşgörü ve güzel ahlakın etraftaki gayrimüslimler tarafından da takdir görmesiyle, İslam'a yakınlık hissedenlerin sayısı her geçen gün artmıştır. Yesevîlik tarikatının öğretilerinden ve uygulamalarından önemli ölçüde etkilenen Nakşibendîlik ve Bektaşîlik tarikatları Anadolu'da Yesevî tarikatının yerini almıştır. Türkistan coğrafyasında ve Anadolu'da etkin tarikatlardan olan Kübreviyye ve Mevleviyye tarikatları da dolaylı olarak Yesevîliğin temsilcileridir (Aksoy, Ekim 2018, s. 71). Horasan Erenleri içerisinde olduğu bilinen ve Ahmet Yesevî'nin emir ve işaretleriyle Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş-ı Veli de onun haleflerinden sayılmaktadır (Köprülü, 1976, s. 53). Ahmet Yesevî'nin zikrettiği Şeriat kapısında on makamdan dokuzu Hacı Bektaş'ta birebir görülmektedir (Bilgili, 2020, s. 125). Ayrıca XIII. yüzyılda Anadolu'da etkin bir tarikat haline gelen ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni uzun süre uğraştıran Babailik de Yesevîliğin bir uzantısı olarak görülmektedir (Köprülü, 1978, s. 2013).

Anadolu'nun Türkleşmesi süreciyle ilgili birçok çalışma yapılmış olduğundan tekrara düşmemek adına bu sürecin Yesevîlik ile olan bağlantısına bakmak bizim önceliğimiz olacaktır. Bu sürece bakıldığında zaman ilk dikkat çeken husus; Gaziler kadar

rivayete göre de 133 yaşına kadar çilehane denilen yerde yaşamıştır. Ayrıntılı Bilgi için bk. (Köprülü, 1976, s. 37; Esin, 1989, s. 162).

Ahilerin de etkili olduğudur. Gaziler kılıçla ve askeri başarılarıyla fetihler gerçekleştirirken Ahiler de gönülleri fethetme yoluyla bu sürecin en büyük destekçisi olmuşlardır. Ahmet Yesevî'nin eserlerinde ve hikmetlerinde Ahilik ve fütüvvet ile ilgili kesin bir bilgi olmasa da çıkarım yapılabilecek çok fazla bilgiye tesadüf edilmektedir. (Bolat, 2005, s. 178). Örneğin hikmetlerde geçen "Hû halkası kuruldu ey dervişler kilingler, Hak sofrası yayıldı andın ülüş alınglar"(hak sofrası yayıldı gelip ondan nasibinizi alınız) dizesinin Ahi sofralarındaki "Hak sofrası, gök sofrası" tabirine uygun bir ifade olduğu görülmektedir (Cunbur, 1995, s. 847).

Ahmet Yesevî'nin yaşadığı dönemde Ahilik diye bir müessesenin oluşmamış olması onun ahi gibi hareket etmediği anlamına gelmemektedir. Öyle ki Ahmet Yesevî'nin hayatı incelendiği zaman, onun yaşarken aynı zamanda bir ahi gibi hareket ettiği görülecektir. Küçük yaşlardan itibaren ilim tahsil eden Ahmet Yesevî, güzel ahlakı, bilgisi ve yaşam şekliyle adeta bir ahiydi. Etrafında toplanan müritlerinin sayısı her geçen gün artarken zâhir ve bâtin ilimleri öğretmekten geri kalmıyordu. Ayrıca boş zamanlarında kepçe ve kaşık oymacılığı yapıp onları satarak geçimini sağlıyordu. Tekkesine bağışlanan hediyelerden bir lokma bile kabul etmezdi. Helal kazanç üzerine kurulu bir esnaflığı kendisine şiar edinmişti. Hatta rivayet edildiğine göre "bir öküzü vardı ve bu öküz esnaflar arasında dolaşır ürünleri dağıtırdı. Kim ki ücretinden fazla ürünü öküzün heybesinden alır ya da ücretini heybeye koymazsa öküz onun peşini bırakmazdı" (Köprülü, 1976, s. 32). Ahi Evran'ın Horasan Erenlerinden olması ve Ahmet Yesevî'nin gösterdiği yoldan yürümesi hasebiyle, Ahilik kültürünün temelini Yesevî anlayışından almış olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca XIV. yüzyılın sonlarına kadar yaşayan Yunus Emre'nin kendisi için "Miskin Yunus" tabirini kullanması, Ahmet Yesevî'nin kullandığı "Miskin Ahmed Yesevî" ifadesiyle bire bir örtüşmektedir (Cunbur, 1995, s. 852). Türk mutasavvıf ve şairi olan Yunus Emre, Yesevî'nin yolundan giderek Anadolu halkı ile Türkistan halkı arasında bir köprü olmuş ve ortak tasavvufî anlayışın oluşmasına öncülük etmiştir (Kavak, 2017, s. 138). Bu da gösteriyor ki Ahi Evran'dan bir asır sonra yaşayan Yunus Emre dahi Yesevîliğin bir temsilcisi konumunda olmuştur.

Ahilik örgütü her ne kadar Anadolu'da kurulmuşsa da kökenleri, Türkistan coğrafyasına dayanmaktadır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi XII. yüzyılda yaşayan Ahmet Yesevî Ahilik örgütünün de dolaylı olarak kurucularındandır. Bu yüzyılın sonlarına doğru Cengiz Han önderliğinde güçlenmeye başlayan Moğolların, dönemin en güçlü devletlerinden olan Harzemşahları bir anda tarih sahnesinden silmesiyle Türkistan'da adeta bir kaos ortaya çıkmıştır. XI. yüzyılda Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt Zaferi'yle açtığı Anadolu kapıları, bu kez de Moğol istilasından kaçan Türkler tarafından zorlanacaktır. Selçuklu önderliğinde gelen Türkler göçebe iken Moğollardan kaçıp gelen Türkler hem göçebe hem de tüccar ve zanaatkârı barındırıyordu. Hoy'dan yola çıkıp Şam, Bağdat ve Mekke'de dolaştıktan sonra Anadolu'ya gelen Ahi Evren Şeyh Nasırüddin Ebu'l Hakayık Mahmud b. Ahmet el-Hoyi (1172-1261), XI. yüzyılda İran'a yerleşmiş olan Türkmenlerdendir. İran'da ticari faaliyetler konusunda tecrübe edinen Ahi Evran, XIII. yüzyılın ilk yarısında 32 esnaf ve sanatkâr birliğinden oluşan Ahilik teşkilatını kurmuştur (Çağatay, 1982, s. 424).

Bir diğer görüşe göre de Ahilik temelini İran'dan almıştır. Bazı kaynaklarda ifade edildiğine göre İran'da XI. yüzyıldan önce ve sonra yazılmış olan eserlerde ahi kelimesi geçmektedir. Selçukluların İran'ı fethettikleri ilk dönemlerde ölen Ahi Farac'ın Türk olması da muhtemeldir. Bu görüşe göre Ahiliğin çıkış noktası Kuzey-Batı İran olsa da Anadolu Türkleri arasında gelişip yayılması Türklerin bu dönemde İran üzerinden Anadolu'ya göç etmesiyle açıklanmaktadır. Ahi kelimesinin anlamı da onun kökeni ile ilgili fikir vermesi açısından önemlidir. Bu kelimenin Arapça "ahi: kardeşim" kelimesinden geldiğini ifade edenler olduğu gibi eski Türkçe "ahi-aki: kahramanca" kelimesinden geldiğini ifade edenler de vardır. Burada ifade etmek gerekir ki Farsça sözlüklerin hiç birinde ahi kelimesi yoktur ve İran tarihinde ahilik diye ifade edilebilecek bir sistem de bulunmamıştır (Cahen, 1986, s. 592). Ayrıca Ahilik kurumunun ahlak kuralları "iyi insan olma" düsturunu ifade eden "fütüvvetname"lerden alınmıştır (Çağatay, 1982, s. 425). Bu kurumun işleyişi ve ahlak kurallarının Türk-İslam geleneği ile paralel olması; İran faraziyesinin doğruluk payını azaltmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi Ahmet Yesevî'nin hikmetleri ve öğretileri de Ahilik geleneğinin Türkistan'dan devralındığına işaret etmektedir. Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce İran coğrafyasında bir müddet yaşamış olması, bazı kurumların İran kökenli olması anlamına gelmemektedir.

Kaynaklar incelendiği zaman, Anadolu Gazileri, Anadolu Abdalları ve Anadolu Ahilerinin piri olan Ahmet Yesevî'nin kendi döneminde ismi konmamış olsa da bir ahi gibi hareket ettiği görülmektedir. Hikmetlerde Ahilikle ilgili; dükkân, pazar, ticaret gibi kavramlar "aşk dükkânı, aşk pazarı ve aşk sudası (ticareti)" gibi sembollerle ifade edilmektedir. XII. yüzyıl Türkistan pazarlarında helal kazanç ve ahlaklı ticaretin temsilcileri Ahmet Yesevî ve müritleydi. O'nun yapmış olduğu tahta kaşık ve kepçeler bir geleneğin de temsilcisi olmuştu. Anadolu'ya gelen dervişler de Yesevî gibi tahta kaşık ve kepçe yaparak geçimlerini sağlamaktaydı (Cunbur, 1995, s. 64).

Ahilerin sadece ticaretle uğraştığı varsayımı gerçeği yansıtmamaktadır. Onlar, yeri geldiğinde bir Hâce (Hoca) gibi hareket edip halka ilim ve irfanı anlatır yeri geldiğinde de beline kılıç kuşanıp devletin bekası için gözünü kırpmadan savaşırdı. Ki yukarıda ifade edildiği gibi ahi kelimesinin Türkçe karşılıklarından birisi de "kahramanca"dır. Bizim bu tezimizi desteklemesi açısından bu anlam oldukça dikkat çekicidir. Ahiler; cömertlik ve kahramanlık anlamlarına da gelen Fütüvvet kavramını düstur edinmişlerdi (Uludağ, 1996, s. 259). Hatta öyle ki zamanla ahilik ve fütüvvet aynı manada kullanılır olmuştur (A. Çelik, 2018, s. 95).

Ahilerin ticaret ehli ve ahlak timsali olmanın yanında devletine bağlılık ve kahramanlık konularında da oldukça yetkin oldukları gözlemlenmiştir. Çalışmamızda incelemeye aldığımız dönemde Kırşehir'de görülen olaylar da bunun bir anlamda ispatı niteliğindedir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yönetim açısından zayıfladığı, askerinin başsız kaldığı, birlik beraberliğin bozulduğu bir dönemde, Ahilerin ön saflarda Moğollara karşı savaşıması ve topraklarını muhafaza etmesi kahramanlıklarının göstergesidir (Kazıcı, 1988, s. 541). Ahilerin bu kahramanca mücadelesi olmamış olsaydı Moğolların Anadolu'da daha büyük kıyımlar yapması da kaçınılmaz olacaktı (Barkan, 2006, s. 281).

Ahmet Yesevî ile Ahi Evran'ın aynı ekolün farklı yüzyıllardaki temsilcileri olduklarını kabul etmek gerekir. Ahi Evran'ın İran üzerinden Anadolu'ya gelmeden önce Horasan'da Yesevî'nin talebelerinden eğitim almış olması bu bağı daha da güçlendirmektedir. *Divan-ı Hikmet* ile birlikte oluşan şifalı ilmihal kültürünün Anadolu'ya taşınması ve devamının kaleme alınması da Ahi Evran sayesinde olmuştur. Ahmet Yesevî'nin zaruret derecesinde olan dini bilgilerin öğrenilmesini telkin eden söylemleri ile Ahi Evran'ın esnaf ve sanatkârların İslam'ın temel bilgilerini öğrenmelerini talep etmesi aynı kültürün bir yansımasıdır. *Menâhic-ı Seyfi* adlı eser de iman, ibadet ve ahlak konularının esnaf ve sanatkârlar tarafından öğrenilmesini öğütlemek üzere kaleme alınmıştır (Bilgili, 2020, s. 117-118). Yesevîliğin temel prensiplerinden olan; insanı sevmek, kanaatkâr olmak, cömert olmak, nefsine hâkim olmak, kendini bilmek ve gönül gözüyle görmek gibi kavramlar Ahiliğin de temel prensiplerindendir (Akçora, 2021, s. 14). XI. yüzyılın büyük âlimlerinden olan Yusuf Has Hâcip de *Kutadgu Bilig* adlı eserinde ahilik ilkeleriyle örtüşen ifadelerle yer vermiştir. Yusuf Has Hâcip eserinde; kibirli olmamayı, ayıpların üstünü örtmeyi, tuzu ekmeği bol tutup herkese ikram etmeyi, elden geldikçe iyilik yapmayı, güler yüzlü ve cömert olmayı, hasetliğe düşmemeyi, çalışanın emeğini karşılığını hemen vermeyi öğütlemektedir (Sever, 2018, s. 683).

Yesevîliğin Anadolu'daki Temsilcisi Ahilik ve Babailik İkileminde Kırşehir

Yüzyıllar boyunca farklı coğrafyalarda farklı devletler kuran ve ortak bir medeniyet oluşturmaya başaran Türkler, Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Ahmet Yesevî'nin manevi mirasından büyük oranda faydalanmışlardır. Türkistan coğrafyasının bugün dahi en büyük âlimi olarak kabul edilen Yesevî, kendinden sonra gelen bütün Türk İslam âlimlerini direkt ya da dolaylı olarak etkilemiştir. Horasan'da yetişen ve Yesevî'nin öğretilerini dünyanın dört bir yanına taşıyan müritleri, hem ahlaken hem de ilmi olarak büyük bir mirasın taşıyıcıları olmuştur. İran'ın Hoy şehrinde doğan ve tasavvufi düşüncenin savunucusu olan Şeyh Nasîruddin Mahmud Ahi Evran (D? – Ö 659/1261), Anadolu Selçuklu Devleti'ne en parlak dönemini yaşatan Alâeddin Keykûbâd'ın desteğiyle Kayseri'de Ahilik teşkilatını kurmuştur (Bayram, 2020, s. 24). Bu teşkilat, fütüvvet⁸ ilkelerinden ayrılmadan tekke ve zaviyelerde manevi eğitim vererek iktisadi hayatı düzenlemeyi esas almıştır (Bolat, 2018, s. 81).

⁷ Ahi Evran Anadolu'ya geldikten sonra Kayseri'ye yerleşir (1205/1206) ve debbağlık mesleğini icra etmek üzere burada bir atölye açar. İşini o kadar mükemmel yapmıştır ki kendisine “debbağların piri” ismi verilmiştir. Zaman içerisinde deri işlemeyle ünlenen mahallenin ismi de debbağlar mahallesi olarak değiştirilir. Ahi Evran'ın iktisadi faaliyetler ve toplumsal barış konusunda ne kadar mahir olduğu bu rivayetten de anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Gökbel, 2023, s. 5).

⁸ İlk aşamada Tasavvufi bir mahiyet arz eden fakat XIII. yüzyıldan itibaren iktisadi, içtimai ve siyasi bir yapılanma hâline gelen kurumdur. Gençlik, cömertlik ve kahramanlık anlamlarına gelen bu kavram; dilencileri geri çevirmemeyi, insanlara eziyet etmemeyi, bol bol ikramda bulunmayı, eğer ziyafet veriliyorsa etraftaki köpekleri bile doyurmayı, karıncayı bile incitmeden hareket etmeyi, hataları görmezden gelecek kadar alçak gönüllü olmayı, karşısındakinin menfaatini kendi menfaatinden üstün tutmayı, kim olursa olsun hiç kimseye tepeden bakmamayı öğütler. Ayrıntılı bilgi için bk. (Uludağ, 1996, s. 259-260).

XIII. yüzyılda Anadolu'nun toplumsal yaşamında önemli bir faktör olan Ahilik, olumlu davranışlar sergilenmesine öncülük etmiş ve bu konuda eğitici bir rol üstlenmiştir (Geç, 2018, s. 429). Ahiliğin Anadolu'da yerleşmesi bir başka hususun da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yüzyıllar boyunca Göçebe (Bozkır) Türk kültürünün temsilcisi olan Türklerin yerleşik hayata geçmesi ve iktisadi faaliyetlere başlaması da bu zaman diliminde hızlanmıştır.⁹ Daha önce genellikle gayrı Türk unsurların elinde bulunan ticaret Ahiliğin gelişmesiyle birlikte Türklere geçmiştir. Yardımlaşma kültürünün gelişmesi kentlerdeki toplumsal barışın daha sağlam bir zemine oturmasına olanak vermiştir (Barkan, 2006, s. 292-293). Köylü ve şehirli ayrımı olmaksızın insanların bir arada huzur içinde yaşaması, ilmi faaliyetlerin de yapılmasını kolaylaştırmıştır. Yerleşik yaşamın olmazsa olmazlarından olan "komşuluk hukuku", Eski Türk geleneğinin bir devamı olarak Anadolu'da yaygın hâle gelmiş ve Ahiliğin öğretileriyle ticari faaliyetlerde ahlak kuralı olarak uygulanmıştır. Türklerin kısa süre içerisinde yerleşik hayata adapte olması, geçmişten gelen toplumsal yaşam bilincinin bir göstergesidir. Ahiliğin ortaya çıkmasından iki yüzyıl önce (XI. yüzyılda) Türkler arasında zanaatkârlar bulunduğunu ve bunlara uz (veya uz kişi) denildiğini Kaşgarlı Mahmut da ifade etmektedir (R. İ. Çelik, 2023, s. 25). Ahilik, bu bilincin toplumun bütün fertlerine sirayet etmesi konusunda oldukça mühim bir işlev görmüştür.

Yesevîlikte olduğu gibi Ahilik geleneğinde de devlete bağlılık öncelikli kurallardandır. Ahilerin devlette resmi bir görevleri olmasa da devletin bir kurumu gibi hareket edip bazı devlet törenlerine katıldıkları görülmüştür. Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarının tahta çıkma (cülus) törenlerinde, biat, karşılama, uğurlama, kutlama gibi merasimlerinde sultanların yanında yer almışlardır. Devlete en parlak dönemini yaşatan Alâeddîn Keykubâd'ın tahta çıkması sürecinde de ahilerin refakat ettiği görülmüştür. Diğer devlet erkânları yeni padişahın gözüne girmek ve yeni yönetimde yer almak kaygısı güderken ahilerin böyle bir kaygısı olmamıştır. Çünkü onların birinci önceliği ne olursa olsun devlete bağlı kalmaktı. Tahta kimin çıktığından ziyade devletin en güzel şekilde yönetilmesi öncelikli amaç olarak belirlenmişti (Koca, 2011, s. 316). Selçuklu sultanlarının da ahilerin bu bağlılığından oldukça memnun olduklarını gösteren en büyük ibare, onların her türlü devlet merasiminde yer almalarına rıza göstermeleridir. Ahilerin güvenilir ve emin kişiler olması teşkilatlarının da devamlılığı anlamına gelmekteydi.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin iç işlerinde ve diğer devletlerle olan münasebetlerinde de ahilerin tutumu değişmemiştir. Abbasi Halifesi ile olan sıkı ilişkilerin ahiler üzerinde de etkisi görülmüştür. Halifenin özellikle önem verdiği fütüvvet hareketinin Anadolu'daki temsilcileri ahiler olmuştur. Devlet içinde huzurun sağlanmasına da katkı sağlayan ahiler "alp" olarak da hizmet etmişlerdir. Kırşehir'de vücut bulan ve Anadolu'nun dört bir yanına yayılan Ahilik; Fütüvvet'in ve ahlaklı

⁹ İslam Tasavvufu temelinde kurulan Ahiliğin bir diğer maksadı da Anadolu'da yaşayan göçebe Türklerin yerleşik hayata geçirilmesiydi. Ahiler özellikle geçit yerlerine kurmuş oldukları han ve ahi zaviyeleri ile yerleşik hayat için güvenli bölge oluşturmuşlardır. Yolcuların üç güne kadar ücretsiz misafir edildiği bu yerler sadece şehirlerde değil en ücra köylerde bile bulunmaktaydı. Ayrıca bu zaviyeler Batı Türkistan'daki Moğol baskıları nedeniyle Anadolu'ya kaçan Türkler için sığınak konumunda olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. (Öztürk, 2023, s. 42-43).

ticaretin temsilcisi olmuştur. Fütüvvet hareketinin amaçlarından olan kahramanlık ve cesurluk ahiliğin özünde olan temel kavramlardır. Dolayısıyla “Alp Ahiliği” veya “Ahî Alplığı” gibi terimlerin ortaya çıkması da devlet nezdinde ahilerin gönüllü birer alp olduğuna işaret etmektedir (Şeker, 2018, s. 499).

Kaynaklar incelendiği zaman görülmektedir ki Ahilik teşkilatı 1205/1206’da Kayseri’de kurulmuş ve kademeli olarak önce Kırşehir’e sonra da diğer illere yayılmıştır. 1220 yılında Anadolu Selçuklu Devleti tahtına oturan Alâeddîn Keykubad ahiliği en fazla koruyup kollayan hükümdar olmuştur. Onun zamanında güçlenen ve teşkilatlanmasını tamamlayan ahilik, 1237’de zehirlenmesinin ardından büyük bir buhranın içine düşmüştür (A. Yılmaz, 2005, s. 1046). Yukarıda da bahsettiğimiz gibi resmi bir kurum olmasa da ahiliğin devlet işleriyle yakinen ilgilendiği görülmektedir. Bu sebepten olsa gerek Alâeddîn Keykubad’ın ölümünden sonra siyasi entrikalara karıştığı iddia edilen birçok ahi, vezir Sadettin Köpek’in de etkisiyle tutuklanmıştır. Tutuklananlar arasında ahilerin önderi Ahi Evran da vardır. Hatta bu dönemde birçok ahi ve Türkmen önderi devlet eliyle öldürülmüştür (H. Yıldız, 2012, s. 195). Beş yıl gibi uzun bir süre tutuklu kalan Ahilik önderi Ahi Evran, saltanat naibi Celâleddin Karatay’ın bütün ahilerin salıverilmesini emretmesiyle 1245 yılında serbest kalmıştır (H. Şahin, 2006, s. 303).

Serbest kaldıktan sonra diğer ahiler gibi Ahi Evran’da Batı Anadolu’ya geçmiş bir yıl kadar Denizli’de yaşamıştır. Burada bahçıvanlık yapan Ahi Evran faaliyetlerine devam etmekten geri kalmamıştır. Sultan II. İzzeddin Keykavus’un ahiler ile anlaşmak ve onlara eski itibarını kazandırmak istemesi yeni bir başlangıç olarak düşünülmüştür. Ahilerin yakın dostu olan Sadreddin Konevî aracılığı ile Konya’ya davet edilen Ahi Evran, *Letâifu’l-Hikme* adlı eserini Sultan’a takdim etmiş ve samimiyetini göstermiştir. Fakat Şems-i Tebrizî’nin ölümünden (645/1247), Alaeddin Çelebi’nin (Mevlana’nın oğlu) ve bazı ahilerin sorumlu tutulması üzerine Ahi Evran, Selçuklu başkenti Konya’yı terk etmiş ve ömrünün geri kalanını geçirmek üzere Hacı Bektaş Velî’nin yaşadığı Kırşehir’e gelmiştir. Kırşehir, Âşık Paşa, Gülşehrî, Şeyh Edebali, Yunus Emre gibi Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde rol almış kişilerin yetiştiği bir kültür şehridir. Ahi Evran on dört yılını burada geçirmiş ve faaliyetlerine devam etmiştir (Bekki & Yalçın, 2022, s. 223). Moğolların Türkmenler ve ahilerden çekinmesi ve bu konuda Ahi Evran’ı sorumlu tutması neticesinde Kırşehir emiri Nurettin Caca; Ahi Evran ve beraberindeki birçok ahiyi 1261’de (H 659) öldürtmüştür (H. Yıldız, 2012, s. 196). Onun ölümü, ahiliğin bitişi anlamına gelmediği gibi Anadolu Selçuklu Devleti’nin şehirlerindeki ahi otoritesinin güçlendiği bir dönemi ifade etmektedir. Devlet otoritesinin sağlanamadığı şehirlerde idari, iktisadi ve askeri konularda ahiler ön planda olmuşlardır. Moğol tahakkümünün en ağır şekilde hissedildiği dönemlerde¹⁰ şehir esnafları ve halk huzur içinde yaşamıştır. Bu huzurun sağlanmasında ahiliğin öğretileri belirleyici unsur olmuştur (Topal, 2018, s. 565).

¹⁰ Bu dönemde Anadolu’da asayiş sorununun yanında iktisadi buhran da yaşanmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti’nin en parlak dönemindeyken çöküşe geçmesine sebep olan Köseadağ Savaşı ve ardından gelen Moğol tahakkümü, dış ticaretin neredeyse imkânsız hale gelmesine, ekonomik ve sosyal düzenin bir anda bozulmasına sebep olmuştur. Tesadüftür ki aynı dönemde Mısır ve Bizans’ın da savaş halinde

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yaklaşan Moğol tehlikesi ve yaşanan taht kavgaları neticesinde merkezi otoritesini gün geçtikçe kaybettiği bir dönemde ortaya çıkan Babai isyanı, bağlantıları ve ortaya çıkış sürecinin farklı yorumlanması dolayısıyla üzerinde durulması gereken bir konudur. Ele aldığımız dönemde Kırşehir'in Malya Ovası'nda zor şartlarda durdurulan Babai isyanı, öyle sıradan bir isyan da değildir. Devletin adamlarının tutarsız davranışları (Özellikle Sadeddin Köpek) bu isyanın ortaya çıkmasındaki en büyük amildir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Ahi Evran'ın tutuklu olduğu dönemde (1240) ortaya çıkan bu isyanın Ahiler ile bağlantılı olup olmadığı da tartışma konusudur. Bu iki yapılanmanın (Ahilik-Babailik) farklı yönleri olsa da kuruluş felsefesi ve dayandırıldığı görüş ortaktır. Her iki yapılanma da temelini Yesevîlik öğretileriyle harmanlamıştır. Anadolu'nun Türkleşme sürecine büyük katkı sağlayan ve Türkmenler tarafından oldukça kabul gören bu yapılanmalar, çoğu zaman devletin yanında yer alsalar da otoritenin zayıfladığı ve devlet adamlarının keyfi yönetime başvurduğu dönemlerde halkları arkalarından sürüklemeyi başarmışlardır (Çetiner, 2022, s. 62).

Devletin yöneticilerinin taht mücadelelerine giriştikleri, kişisel hırslarını ön planda tuttukları, toplumdan ve toplumsal olaylardan uzaklaştığı dönemlerde isyanlar kaçınılmaz olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nde Alâeddin Keykubâd'ın zehirlenerek öldürülmesi sonrasında ortaya çıkan siyasi karmaşa ve devlet adamlarının hesaplaşma hırsları devletin zayıflamasına yol açmıştır. Alâeddin Keykubâd'ın üç oğlundan en büyüğü olan Gıyaseddin Keyhüsrev, etrafını saran devlet adamlarının¹¹ ölçsüz desteğiyle, babasının veliaht gösterdiği kardeşi İzzeddin Kılıç Arslan'ı mağlup ederek tahta oturması (Gregory Ebu'l-Ferac, 1987, s. 537) toplumda büyük bir huzursuzluğa yol açmıştır. Taht değişikliği sırasında hak hukuk tanımayan bu devlet adamlarının sultanın zehirlenmesi konusunda da tereddütte düşmemiş oldukları ortadaydı. Bundan sonraki süreçte on dört yaşında tahta oturan genç hükümdarın onu destekleyen devlet adamlarına sürekli olarak imtiyaz vermesi gerekecekti. Ayrıca devlet yönetme kabiliyetinin kendisine bahşedilmemiş olması da bir diğer problemdi (Koca, 2010, s. 70-71).

Tecrübesiz hükümdarın Sadeddin Köpek'in elinde adeta bir oyuncak olması, diğer etkin devlet adamlarının bir bir öldürülmesine ve devletin yıpranmasına yol açmaktaydı. Gün geçtikçe yaklaşmakta olan Moğol tehlikesi göz ardı ediliyor, önceki hükümdar Alâeddin Keykubâd'ın hazırlıkları ve tedbirleri¹² yok sayılıyordu.

olması ticaretin durma noktasına gelmesine yol açmıştır. Taht kavgalarının bir türlü son bulmaması ve az sayıda asker toplayabilenlerin hemen beylik iddiasında bulunması da buhranı daha da derinleştirmiştir. Tüm bunlar: enflasyonun yükselmesine, eşyaların fiyatının artmasına ve halkın alım gücünün düşmesine sebep olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. (Yılmaz M. , 2018, s. 425).

¹¹ Padişahın zehirlenmesinin hemen akabinde taht mücadelesini başlatan ve önceden tertipleyen devlet adamları şunlardı: Sadeddin Köpek, Taceddin Pervane, Cemaleddin Ferruh Lala, Şemseddin Altun Baba, Zâhirüddeve (Gürcüoğlu). Ayrıntılı bilgi için bk. (Kaymaz, 1965, s. 41).

¹² İleri görüşlü ve ihtiyatlı olmayı şiar edinen Alâeddin Keykubâd, Moğol tehlikesini önceden fark etmiş ve ülkesinin doğu sınırlarını güvence altına almak istemiştir. O'nun döneminde çok sayıda kale yapılmış, surlar inşa edilmiş, Kayseri, Niğde Konya gibi önemli şehirler surlarla çevrilmiş, kervansaraylar kaleye dönüştürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Turan R. , 2012, s. 387); (Aksarayî, 2000, s. 25) Ayrıca Alâeddin Keykubâd Eyyubiler ile ittifak kurmuş ve bu ittifakı geliştirmek için

Anadolu'yu yurt tutmak üzere gelen ve bu konuda çetin mücadeleler veren Türkmenler devletin içine düştüğü bu durumdan oldukça rahatsız olmuşlardı. Normal şartlar altında devlete bağlılık konusunda asla tereddüt etmeyen ve gözünü kırpmadan devleti için canını veren halk keyfi yönetimden kaynaklı olarak yerel unsurları kurtarıcı olarak görmek istemiştir. Babai isyanı olarak nitelendirilen ve Maraş'tan başlayıp Kırşehir'e kadar uzanan ayaklanma devlet otoritesini daha da zayıflatmış Moğol istilasına dolaylı da olsa zemin hazırlamıştır (Çetiner, 2022, s. 65).

Ahi Evran'ın ile aynı çizgide olduğu kabul edilen ve öğretileriyle Yesevî'nin Anadolu'daki en etkili temsilcilerinden olan Hacı Bektaş-ı Velî, köylerde çiftçilik yaparak gönülleri fethetmiştir. Gayrimüslim unsurların da dikkatini çekecek kadar alçak gönüllü olan ve fütüvvet inancına hizmet eden Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu'da yüzyıllar boyu etkin olacak olan Bektaşiliği kurmuştur. Dolayısıyla Ahilik teşkilatı şehirlerde ticari faaliyetlerle gelişme imkânı bulurken, Bektaşilik köy ve kasabalarda çiftçilik ve tekke geleneği ile yayılmıştır. Farklı ortamlarda gelişen fakat aynı görüşü temsil eden Ahilik ve Bektaşiliğin, Babailik ile bağlantısı olduğu da bilinmektedir (Tarım, 1938, s. 136-138). Hatta Babailer ayaklanmasının yayıldığı dönemde Hacı Bektaş-ı Velî'nin Baba İlyas ile olan ilişkisinden dolayı şüpheli duruma düşmesi, onun bir süre için inzivaya çekilmesine sebep olmuştur. İsyanın bastırılmasından sonra Kırşehir yakınlarındaki Hacıbektaş denilen Sulucakarahöyük'te faaliyetlerine tekrar başlamıştır (H. Yıldız, 2012, s. 190-191).

Babailer isyanı ile ilgili olarak farklı yaklaşımlar vardır. Dönemin birinci elden kaynakları bile bu konuda fikir birliği içerisinde değildir. Çünkü tarihi olaylar kayıt altına alınırken taraflı yaklaşımlar çoğu zaman görülen bir gerçektir. Binlerce insanı etkileyen ve devleti derinden sarsan bu isyanın dini temelli bir isyan olduğu konusunda farklı yorumlar olsa da toplumsal bir reaksiyon olduğu görülmektedir. Öyle ki Babailik isyanının peygamberlik ya da mehdilik iddiasını güdenler tarafından çıkarıldığını ifade edenler de vardır. Bu görüşe göre: Baba İshak isyanı başlatırken Şeyhi Baba İlyas'tan talimat almıştır ve onların Sünnilik dışı (Şiilik, Bâtınîlik) inançları vardır (Koca, 2012, s. 22); (Köprülü, 1976, s. 208). Babailerin böyle bir anlayış ile hareket edip etmedikleri tam olarak bilinmese de Sünni inancı benimsemiş bir yönetime karşı girişilen isyanın arkasında siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok sebep bulunmaktadır. Nitekim isyancılar, Türkmenlerin desteğini almış olsalar da Hacı Bektaş-ı Velî'nin ve Ahi Evran'ın desteğini alamamıştır (Koca, 2012, s. 22). Bu açıdan baktığımız zaman devlete bağlılığından hiçbir zaman ödün vermeyen Ahilik ve Bektaşiliğin isyana destek vermemiş olması yukarıdaki görüşü savunanların nispeten haklı olabileceğini ortaya koymaktadır.

Sebebi ne olursa olsun isyanlar birden bire ortaya çıkmamıştır. Öncesinde meydana gelen olaylar zihinleri karıştırmış, insanları arayışa sevk etmiştir. Babailer İsyanına gidilen süreçte: Anadolu Selçuklu Devleti tahtına oturan Sultan II. Gıyâseddîn

önemli bir adım atmıştır. İkinci oğlu İzzettin Kılıç Arslan'ı (Eyyubi Melikesi eşinden olma) veliaht tayin etmiştir. Doğu sınırının güvenliği konusunda kilit noktada yer alan Eyyübiler bu kararından oldukça memnun olmuş olsa gerek. Aynı zamanda Alâeddîn Keykubâd kararını tüm devlet ricaline açık etmiştir Ayrıntılı bilgi için bkz. (Bîbî, 2007, s. 456-457).

Keyhüsrev'in tecrübesizliği ve devlet adamlarının hukuksuz uygulamaları halkı canından bezdirmiştir. Baba İlyas'a göre: bu dönemde halk fukaralık içerisinde sefaleti yaşarken yöneticiler zevk-ü sefa içerisindeydi. O, tüm bunların sorumlusu olarak Selçuklu Devleti yönetimini görmekteydi. Biliyordu ki maddi sıkıntılar içine düşen toplumda manevi kuvvetlere olan eğilim artmaktaydı. Baba İlyas, Türkmenleri Selçuklu yönetiminin baskısından kurtarmak ve sefaleti sona erdirmek için bir isyanın gerekli olduğunu düşünmekteydi. Halkın güvenini kazanmak için öncelikle "güvenilir insan imajını" ortaya koymaya çalıştı. İfade edildiğine göre O, dünyevî arzulardan arınmış bir veli olmanın kaidelerini yerine getirmek adına: çobanlık yaptı, ücretsiz çalıştı, mağaralarda ibadet edip zamanını tefekkürle geçirdi, koyunlara bile sevgiyle şefkat göstererek gönülleri kazanma yoluna gitti (Koca, 2012, s. 20-21).

İranlı yazar ve tarihçi İbn Bîbî'nin Babailer hakkındaki ifadeleri de oldukça dikkat çekicidir. Tarihçilik açısından eleştiriye açık olan şu ifade ile "sözüne inanılır kimselerin anlattıklarına göre" konuya başlayan yazar ilk anda güvenilirliğini şüpheye düşürmektedir.¹³ Fakat XIII. yüzyıl ile ilgili başvurduğumuz kaynaklar sınırlı olduğu için onun ifadelerine de ye vermek durumundayız. O, Baba İshak'ın¹⁴ şöhret kazanmak ve mürit toplamak için hokkabazlık yaptığını ve sihirbazlık icra ettiğini söylemektedir. Ayrıca: İshak'ın gözü yaşlı, gönlü tasalı ve zayıf bir kimse olarak cahilleri etkilediğini ifade etmektedir. İbn Bîbî'nin dikkat çekici bir diğer ifadesi de Baba İshak'ın kendisiyle ilgili hikâyeler uydurduğu ve bu hikâyeler yoluyla veli olduğunu iddia ettiğidir (Bîbî, Anadolu Selçukî Devleti Tarihi (Farsça Muhtasar Selçuknamesinden), 1941, s. 206-207). İranlı yazarın bu ifadelerinin devşirilmiş rivayetler olduğu ortadadır. Zaten konuya başlamadan önce söylediği güvenilir kişilerden (kendisine göre) ifadesi de bunun açıkça kanıtıdır. Kanaatimiz odur ki Babailerin Türkmenlerin desteğini almış olmaları ve bu desteğin İranlılar tarafından kıskanılmış olması da ihtimal dâhilindedir. Siyasi

¹³ İbn Bîbî'nin verdiği bilgilerin eleştiri süzgecinden geçirilmesi gerektiği konusunda genel bir görüş vardır. O, Selçuklu saltanatı tarihini kaleme aldığından, olaylara bakışı da bu minvalde şekillenmiştir. İbn Bîbî'nin eseri 1282 yılına kadar uzanmakta olup bu tarihten itibaren 1323'e kadar Aksaray'ı yazmaya başlamıştır. Muînüddin Pervâne'nin mutlak hâkimiyetinden itibaren Selçuklu divanında kalem sahibi olan Aksarayî, hem yaşının daha genç olması, hem bizzat gördüklerini kaleme alması hem de Moğol dönemi Anadolu tarihini bütün açıklığıyla anlatması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Aksarayî, 2000, s. xvi). Muînüddin Pervâne İzzeddin Keykavus II ve Rükneddin Kılıçarslan IV arasındaki taht mücadelesinden faydalanmayı başarmış devlet içerisinde önemli bir otorite hâline gelmiştir. O, önemli devlet adamlarını kendi yanına çekmiş istediğini tahta çıkarmış istediğini ise ortadan kaldırmıştır. Nitekim Muînüddin Pervâne'nin Sinop fethi ile meşgul olurken Rükneddin'in zevke ve sefaya düştüğünün, haksız yere insanları öldürdüğünün duyulması yeni bir kargaşanın doğmasına sebep olmuştur. Sinop'tan dönerken Kırşehir'e (o dönemde yayla) uğrayan ve burada Moğol Beylerinden Nabşı Noyin ile görüşen Muînüddin Pervâne, Aksaray'da bir ziyafet vermeyi ve burada Sultan'ın zehirlenmeyi kararlaştırmıştır. Kırşehir'den Aksara'ya giden Nabşı Noyin planı gerçekleştirmek üzere çalışmalara başlamıştır. Davete icabet etmek üzere yola çıkan Rükneddin, önce Aksaray'a gelmiş sonra Perâne ile görüşmek üzere Kırşehir'e geçmiştir. Burada Perâne'nin kendisine ağır sözler söylenmesi üzerine Aksaray'a dönmüş ve ziyafet esnasında zehirlenmiştir. Anlaşıldığına göre Moğol Beylerbeyi ve Pervâne Kırşehir'i kendilerine üst edinmişler ve koskoca sultanı ayaklarına getirecek gücü kendilerinde bulmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Eflâkî, 1973, s. 51; Sümer, 2022, s. 404).

¹⁴ İbn Bîbî'nin Baba İshak ile Baba İlyas'ı karıştırdığı anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Çetiner, 2022, s. 65).

açıdan devlet nezdinde zararlı ve yıpratıcı bir isyan olsa da Babai isyanını başlatanların hokkabazlık, sihirbazlık, büyücülük, yalancılık, sahtekârlık gibi düzmece uygulamalar ile bunu başarması çok da mantığa uygun değildir.¹⁵ Yukarıda da ifade edildiği gibi Babailik denilen yapılanma Bektaşilik ile iç içe geçmiş bir görünüm arz etmektedir. Babailer ile ilgili böyle bir ifadenin doğru kabul edilmesi benzer çizgide olan ve hem Selçuklu hem de Osmanlı Devleti nezdinde oldukça itibar gören Bektaşileri zan altında bırakmak anlamına gelir (Âşık-Paşazade, 2003, s. 105).

Babailer isyanının temelinde iki farklı dünya görüşünün (kültürünün) etkili olduğu da söylenebilir. Bir tarafta Türkistan coğrafyasının geleneksel yaşam biçimini ve kültürünü muhafaza etmeye çalışan Türkmenler diğer tarafta İran-İslam kültürünü benimsemeye yüz tutan Selçuklu yönetimi bulunmaktaydı. İran kültürünün etkisinde kalan genç padişah II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hileyle tahta çıkmasıyla (isminden de anlaşılacağı üzere) Türk kültürünü benimseyen ve Anadolu'ya taşıyan Türkmenlerin huzursuzluğu bir kat daha artmıştır. Baba İshak ve Baba İlyas önderliğinde başlayan Babailer ayaklanması Türkmen-Devlet çatışmasına evrilmiştir (Özcan, 2006, s. 211). Bu isyan Türkmenler için kendi kültürlerini muhafaza etme aracı olarak görülmüştür. Türkmenler hiç istemeden de olsa iki ateş arasında kalmış isyan etmek dışında bir çözüm bulamamıştır. Yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi Babailer isyanı İbni Bîbî'nin ifade ettiği şekilde: uydurma argümanlarla ortaya çıkmış değildir. Büyük ihtimalle İran asıllı olan tarihçi İbn Bîbî, İranî bakış açısından kurtulamamış, Türkmenlerin isyanı sonucu Anadolu Selçuklu Devleti'nin İranîleşme sürecinin sekteye uğramasından rahatsız olmuştur. Burada İbn Bîbî'nin Selçuklu devlet tarihçisi, yani resmi bir tarihçi olduğunu da unutulmamalıdır. Zaten resmi tarihçilerin devlete yönelik isyanlarla ilgili objektif/tarafsız bir bakış açısıyla olayları değerlendirmesi beklenemez. Gerekçeleri ve katılımcıları etraflıca incelendiği zaman görülmektedir ki bu isyan: kültür çatışması ve devlet yöneticilerinin toplumdan uzaklaşması sonucu ortaya çıkan toplumsal bir reaksiyondur.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin tecrübesiz ve liyakatsiz padişahı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yönetiminden memnun olmayan ve ekonomik olarak oldukça yıpranan Anadolu halkı, kendisine kurtarıcı olarak Baba İlyas'ı seçmiştir. Bazı kaynaklarda ifade edildiğine göre O, kendisini halife gibi görmekte ve daha güzel bir yaşam vadetmekteydi. Bu vaatler Türkmenler, tarafından oldukça ciddiye alınmış ve ilahi bir emir gibi telakki edilmiştir (Koca, 2012, s. 26). İsyanın baş figürü Baba İlyas olsa da fiilen yürütücüsü Baba İshak'tı¹⁶. Kefersud'dan başlayan isyan Adıyaman'dan Malatya'ya, Amasya'dan Tokat, Sivas Çorum, Yozgat ve Kırşehir'e kadar uzanmıştır. Devletin siyasi buhran içerisinde olması isyana karşı yeterli ordu bulamamasına sebep olmuştur. Bu yüzden 12 defa Selçuklu karşısında Babailer galip olmuştur. Son olarak Kırşehir havalisinde bulunan Malya Ovası'nda gerçekleşen büyük savaşta Selçuklu,

¹⁵ Amasya'da oturan Baba İlyas ile Kefersud'da (Günümüzdeki adı Doğanyol) oturan halifesi Baba İshak, XIII. yüzyılda Irak, İran ve Anadolu'da oldukça yaygın olan Vefâîye tarikatına mensuptular. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ocak, 2000, s. 136; Ayaz, 2020, s. 171).

¹⁶ Bir Türk şamanı (kam) hüviyetiyle ortaya çıkan Baba İshak Türkmenleri kerametine inandırmayı başarmıştır. Bu sebeple Baba İshak (Baba Resul) Fransız kaynaklarında "paperissole" diye geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Turan O., 2015, s. 296).

paralı Frank ordusunun desteğiyle isyanı bastırabilmiştir. Savaşın ardından isyana katılanlar büyük bir katliama maruz bırakılmıştır. Sağ kalıp esir düşenler başkent Konya'ya götürülmüştür. İsyân önderlerinden Baba İlyas ikametgâhı olan Amasya'da, Baba İshak da savaş esnasında Malya'da öldürülmüştür (Ocak, 2000, s. 137).

Kesin olmayan verilere bakıldığında görülmektedir ki oldukça çetin ve kanlı bir çarpışmanın yaşandığı bu savaşta Selçuklu ordusunun 60 bin (1.000 adet frank asker) isyancı Türkmenlerin ise 6 bin civarında mevcudu bulunmaktaydı (Keleş, 2018, s. 88). Nereden bakılırsa bakılsın isyancılar ile devletin ordusu arasında 10 kat sayı farkı vardır. Böyle bir fark isyanın çok kanlı bir şekilde bastırıldığını ortaya koymaktadır. Devlet, bir daha böyle bir isyanın ortaya çıkmaması için Türkmenler özelinde Anadolu halkına gözdağı vermiş olmalıdır.

Baba İlyas ve Baba İshak'ın böyle bir isyanın başkahramanları olması onlar hakkında etraflıca düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere kendisini sufilige adanmış mistik yönelimli dervişler Türklerin İslamlaşmasında büyük rol oynamıştır. Hatta Dede Korkut hikâyelerinde, bir şamanın eski geleneklerini koruyarak yeni din içerisinde derviş şekline dönüştüğü anlatılmaktadır. Türk Hükümdarlarının yanında olağanüstü güçleri olduğuna inanılan "dede" veya "baba" denilen şahsiyetler bulunmaktaydı. Anadolu Türklerini etrafında toplayan ve "baba" sıfatını alan Baba İshak böyle bir geleneğin temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkmenlerin nezdinde oldukça saygın bir konumda bulunan Baba İshak, mürit toplama konusunda hiç sıkıntı çekmemiştir. Eflaki'ye göre Hacı Bektaş-ı Veli, Baba İshak'ın (Baba Resul)¹⁷ has müritlerindendi. Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş-ı Veli (Önder, 1976, s. 11), ünlü tarihçi Aşıkpaşazade'nin de dedesi olan Baba İlyas'ı Sivas'ta ziyaret etmiştir (Âşık-Paşazade, 2003, s. 51). Babailer İsyânı sırasında aktif rol oynamayan Hacı Bektaş-ı Veli, kurmuş olduğu Bektaşî tarikatıyla yüzyıllarca bu geleneği devam ettirmiştir (Kayaoğlu, 1989, s. 147-149; Ocak, 1991, s. 374).

Sonuç

Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî tarafından kurulan Yesevîlik bir asır sonra ortaya çıkan Ahilik ve Babailik ile bağlantılıdır. Yesevîlik, Türkistan coğrafyasında yaşayan Türklerin İslam'a geçiş sürecini hızlandırmış ve adaptasyonunu kolaylaştırmıştır. Ahilik ve Babailik ise Anadolu'nun Türkleşmesine ve gayrimüslimlerin İslam'a geçmesine katkıda bulunmuştur. Farklı coğrafyalarda aynı görüşü temsil eden bu yapılanmalar devletin aleyhinde değil yanında olmaya gayret etmiştir. Haksızlığa uğradıkları dönemde isyan etmeleri ise onların asi olmalarından değil kolayca teşkilatlanabilmeleri ve Türkmenleri etkileyebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim isyan bastırıldıktan sonra da ortaya çıkan tablo ve sükûnet bunun en açık göstergesidir. Ahmet Yesevî'nin yolundan giden erenlerin devletin karşısında değil yanında yer alması, yüzyıllar boyunca farklı isimlerle kurulan tarikatların kabul görmesi ve itibar edilmesi açısından oldukça önemlidir. XIII. yüzyılda Kırşehir

¹⁷ İran asıllı tarihçi yazar İbn Bibî, Baba İshak ile Baba İlyas'ı karıştırmıştır. Baba İlyas'ı hiç tanımayan müellif Baba İshak'a Baba Resul demiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ocak, 2000, s. 90).

merkezli olarak varlık gösteren Ahilik teşkilatı, kısa süre içerisinde diğer şehirlerde de teşkilatlanmıştır. Kırşehir'in tarihî önemine büyük katkı sağlayan Ahilik, sadece Türkiye Selçuklu Devleti'nin değil, Osmanlı Devleti'nin de teşkilatlanmasında rol oynamıştır.

Extended Abstract

The extensive historical legacy of the Turks suggests a long-standing domination over diverse geographies for centuries, indicating a well-organized society. Religion holds significant importance within the traditional fabric of Turkish life. The spread of Islam among the Turks during the 8th century catalyzed the emergence of a new civilization. By the 10th century, a substantial proportion of the Turkish population adhered to Islamic beliefs. With Abdülkerim Satuq Bughra Khan's proclamation of Islam as the official religion, the Karakhanid (Hakanid) state became one of the earliest Turkish Islamic states and played a significant role in the development of Turkish-Islamic culture. During this period, notable Turkish-Islamic literary works were produced by scholars, intellectuals, and learned individuals under the patronage of this state. Hoca Ahmad Yasawi, who lived in the 12th century, remains the most important figure of this tradition. The flame of Yasawism, kindled in Yesi (Turkestan), rapidly spread to almost all Turkish territories. Ascetics who traveled from Khorasan to Anatolia embraced the teachings of Ahmad Yasawi as their guide. Ahmad Yasawi lived in Turkestan. However, his followers essentially made Anatolia their home. Followers throughout Anatolia disseminated his wisdom and constructed their philosophy of life around his teachings. Although the Ahi organization was founded by Ahi Evran in Anatolia, its roots originated from Turkestan's geography. The absence of a formal institution resembling Ahiism in Ahmad Yasawi's era does not negate his Ahi-like behavior. In fact, a review of Ahmad Yasawi's life demonstrates his embodiment of Ahi principles concurrently during his lifetime. In "Hikmetler", concepts related to Ahiism, such as shop, market, and trade, are symbolically expressed as "love shop, love market, and love trade." Hacı Bektaş-ı Veli, known for advocating principles of tolerance, ethical conduct, and virtuous human behavior, emerged as one of the primary representatives of Yasawism in Anatolia. He even captivated non-Muslim audiences with his humility. Embracing the principle of "Turkish-Islamic Guild", Hacı Bektaş-ı Veli founded Bektashism, which persisted for centuries as one of Anatolia's most impactful Sufi orders. Ahiism and Bektashism are recognized to have associations with Babaism, despite originating in different regions and advocating similar ideologies (primarily Yasawism). The Babai Revolt led by Baba Ilyas and Baba Ishak in 1240 against the Anatolian Seljuk State rallied Turkmen support and disrupted cultural unity in Anatolia. The Ahis refrained from joining the rebellion, demonstrating unwavering loyalty to the state. Similarly, the Bektashis remained passive during the uprising, waiting for the events to subside. The state brutally quelled the Babai Revolt in the Malya Plain, asserting its authority to all orders, including the Babais. The Mongol invasion of Anatolia and their triumph over the Anatolian Seljuk State in the Battle of Köse Dağ (1243) resulted in a major crisis for the region. The Anatolian Seljuks surrendered their complete independence and were

administered by Mongols, therefore. Despite this, the Ahis and Bektashis maintained loyalty to the state throughout this era, with some instances of resistance against the Mongols. Therefore, after careful examination of historical documents, it is apparent that during the 13th century, representatives of Yasawism, Ahiism, Bektashism, and Babaism held influential positions in the political and cultural sphere of Kırşehir.

Kaynakça

- Akçora, E. Ö. (2021). Türkistanlı Hoca Ahmed Yesevî'nin Türk Dünyası'ndaki yeri ve önemi. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-17.
- Aksoy, H. (2023). Selçuklu devri Konya ve çevresinde yaşayan sûfiler. *Konya Kitabı XIX: Türkiye Selçukluları ve Konya (İlmi Hayat)*, (C. Arabacı & M. A. Hacıgökmen & M. Akkuş, ed.). içinde (C. III, s. 567-598). Konya: Konya Ticaret Odası Yay.
- Aksoy, İ. (Ekim 2018). Türklerin Batıya yayılma sürecinde Yesevî düşüncesinin rolü. (Z. Güngör, düz.). *II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu* (A. Kartal, ed.). içinde (s. 71-76). Ankara: Hoca Ahmed Yesevî Üniversitesi Yayınları.
- Altın, K. & Aydoğdu, N. (2022). Evliya Çelebinin seyahatnamesine göre Yesevi geleneğinin Hacı Bektaş-i Veli tarafından Anadolu'ya taşınması. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, (22), 67-86.
- Âşık-Paşazade (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi* (M. A. Kemal Yavuz, çev.). İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Ayaz, G. (2020). Babai İsyanı ve Anadolu'da Heterodoks İslamın yaygınlaşması üzerine etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 18(36), 165-185.
- Barkan, Ö. L. (2006). İstilâ devrinin kolonizatör Türk dervişleri ve zâviyeler. *Vakıflar Dergisi*, 2, 279-353.
- Barthold, W. (1984). *İslâm medeniyeti tarihi*. (M. F. Köprülü, çev.) Ankara: Arisan Matbaacılık.
- Barthold, W. (1990). *Moğol istilâsına kadar Türkistan*. (H. H. Yıldız, çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bayram, M. (2020). *Tasavvufi düşüncenin esasları Ahî Evren*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bekki, S., & Yalçın, E. (2022). Kırşehir merkezli Ahilik çalışmaları ve Ahiliğin bugüne gelmesinde Kırşehir'in yeri. *Geçmişten Geleceğe Köprü Ahilik ve Ahievran Kitabı* (M. F. Köksal, & E. A. Ayhün & E. Türkmen, & A. Vardar, düz.). içinde (s. 221-231). Eskişehir: Türk Ocakları Eskişehir Şubesi Yay.
- Bîbî, İ. (1941). *Anadolu Selçukî Devleti tarihi (Farsça Muhtasar Selçuknamesinden)*. (M. N. Gençosman, çev.). Ankara: Uzluk Basımevi.
- Bîbî, İ. (2007). *El-eyâmîrû'l-Alâiyyef fi'l-umuri'l-Alâiyye* (C. 1). (M. Öztürk, çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Bilgili, İ. (2020). Hoca Ahmed-i Yesevî'nin Anadolu irfanına katkısı. *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi* (C. 1). (D. Gürer & M. Şimşek, ed.). içinde (s. 116-133). Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bolat, A. (2018). Ahiliği etkileyen temel bir dinamik: Melâmet. *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri 5/7 Ekim 2017*, içinde (s. 79-89). Kırşehir.
- Bolat, M. (2005). Ankara Ahiler yönetiminin (1290-1354) idare tarzına ilişkin tartışmalar. *Geçmişten Geleceğe Köprü Ahilik ve Ahi Evran Kitabı*. (M. F. Köksal, vd., ed.). içinde (s. 125-136). Eskişehir: Sistem Ofset Baskı Yayın.
- Bolat, M. (2022). 19. yüzyıl başlarında Antakya'da Ahiliğin izleri (18 Numaralı Antakya Şer'iyye Siciline Göre). *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu 12-13 Ekim 2004*, C. 1. içinde (s. 177-186). Kırşehir: Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları.
- Brockelmann, C. (1992). *İslâm ulusları ve devletleri tarihi*. (N. Çağatay, çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Cahen, C. (1986). İlk Ahiler hakkında. (Ç. M. Öztürk, düz.). *Belleten*, 50(197), 591-601.
- Cunbur, M. (1993). Ahmet Yesevî'nin Ahi gazileriyle Anadolu'nun Türkleşmesindeki yeri. *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu 26-29*, (A. Yuvalı & M. Argunşah & A. Aktan, haz.). içinde (s. 63-68). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.
- Cunbur, M. (1995). Ahmed Yesevî'nin Anadolu'nun Türkleşmesindeki yeri. *Erdem*, 7(21), 833-852.
- Çağatay, N. (1982). Anadolu'da Ahilik ve bunun kurucusu Ahi Evren. *Belleten*, 46(182), 423-436.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu olan Ahilik* (2. b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Çam, N., & Ersay, A. (2012). Ankara Muhyiddin Mesud (Alâeddin) Camiinin ilk şekli ve Türk mimarisindeki yeri. *Vakıflar Dergisi*, 38, 9-42.
- Çelik, A. (2018). Ahilik Kültürünün Kur'an ve Sünnet'ten dayanakları (Sülemmî ve Burgazî Fütüvvetnâmeleri örneğinde. III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri 5/7 Ekim 2017, içinde (s. 91-104). Kırşehir.
- Çelik, R. İ. (2022). Türkiye Selçukluları idari taksimatında Kırşehir'in yeri ve Bozok adı. *Bir Ömür Tarih İle Yaşamak: Prof. Dr. Refik Turan*, (N. Hayta & M. A. Çakmak, vd. ed.). içinde (s. 349-356). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Çelik, R. İ. (2023). Anadolu'da Ahiliğin ortaya çıkışı. *Ahilik Kültürü ve Mesleki Ahlakı* (2. b.), (E. H. Öztürk, düz.). içinde, (s. 15-40). Ankara: Nobel Yay.
- Çetiner, O. S. (2022). Babailer İsyanının siyasi ve ekonomik nedenleri ve Baba İlyas'ın Ahi Evran ve Ahilerle ilişkisi. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 61-73.
- Eflâkî, A. (1973). *Âriflerin Menkıbeleri (manakib al- Ârifin)* (C. I.). (T. Yazıcı, çev.). Hürriyet Yay.
- Eraslan, K. (1989). Ahmed Yesevi. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C. 2, s. 159-161). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Ersoy, A. (1996). Hoca Ahmed Yesevî'nin sosyal yapılanmaya yönelik yaklaşımları. *Ahmed-i Yesevî, Hayat-Eserleri-Fikirleri-Tesirleri*. içinde (s. 85-106). İstanbul: Seha Neşriyat.
- Esbosın, E. (2018). Orta Asya'da (Kazaklarda) Ahilik geleneğinin izleri. III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri 5/7 Ekim 2017, içinde (s. 173-182). Kırşehir.
- Esin, E. (1989). Ahmed Yesevî külliyesi. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C. 2, s. 162-163). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Geç, K. Y. (2018). Orta Asyadan Anadolu'ya Ahiliği etkileyen temel dinamikler. III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri 5/7 Ekim 2017, içinde (s. 427-445). Kırşehir.
- Gökbel, A. (2023). Ahi Evran-ı Veli. *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı* (2 b.). (H. Öztürk, ed.). içinde (s. 1-14). Ankara: Nobel Yay.
- Gregory Ebu'l-Ferac. (1987). *Ebû'l Farac Tarihi* (C. II). (Ö. R. Doğrul, çev.). Ankara.
- Hacıgökmen, A. (2018). XIII. Yüzyılda Anadolu'da Fütüvvet Teşkilatının Esnaf Teşkilatı (Ahi Teşkilatı) hâline dönüşmesini hazırlayan faktörler. III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri 5/7 Ekim 2017, 2, içinde (s. 475-491). Kırşehir
- Karaköse, H. (2013). Ortaçağda Kırşehir. *Kırşehir Siyasi Tarihi ve Kırşehir Tarihi Bibliyografyası* (E. Y. Özüçetin, düz.). içinde (s. 92-163). Ankara: Gökçe Ofset Matbaacılık.
- Kavak, A. (2017). Hoca Ahmed Yesevi ve Yunus Emre'nin Türklerin tasavvufi kültürüne katkıları. *Universal Journal of Theology*, 2(2), 133-142.
- Kayaoğlu, İ. (1989). Mevlana'nın çağdalı derviş tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve diğerleri. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1/4), 147-156.
- Kayhan, H. (2012). Mengüçük Gâzi'nin kimliği ve Mengüçük Devleti'nin kuruluşu hakkında. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (7), 106-116.
- Kaymaz, N. (1965). Anadolu Selçuklu Devleti inhitatında idare mekanizmasının rolü II. *Tarih Araştırmaları Dergisi TAD*, 3(4/5), 23-61.
- Kaymaz, N. (1964). Anadolu Selçuklu Devleti inhitatında idare mekanizmasının rolü I. *Tarih Araştırmaları Dergisi TAD*, 1(2/3), 91-155.
- Kaymaz, N. (2011). *Anadolu Selçuklularının inhitatında idare mekanizmasının rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kazıcı, Z. (1988). Ahilik. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C. 1, s. 240-542). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Keleş, B. (2018). Baba İshak İsyanı'nın Anadolu Selçuklu tarihindeki yeri ve önemi. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*(23/1), 73-91.

- Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. (M. Öztürk, çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kılıç, M. E. (2006). *Selçuklu döneminde Kırşehir: XIII.-XIV. Yüzyıllarda Kırşehir ve Yöresinin siyasi, sosyal, kültürel ve dini tarihi*. Ankara: Kırşehir Valiliği Yayın No:33.
- Koca, S. (2010). Sultan I. Alaeddin Keykubad'dan sonra Türkiye Selçuklu Devleti idaresinde ortaya çıkan otorite zafiyeti ve Emir Sadettin Köpek'in Selçuklu Saltanatını ele geçirme teşebbüsü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7), 65-97.
- Koca, S. (2011). *Selçuklu Devri Türk Tarihinin temel meseleleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Koca, S. (2012). Dini inançların ve düşüncelerin politik amaçlarda kullanılmasına dair Selçuklu Devrinden ibrek verici bir örnek: Babailer Ayaklanması. *Gazi Türkiyat Dergisi*, (11), 11-38.
- Köprülü, M. F. (1976). *Türk Edebiyatında ilk mutasavvıflar* (3. b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Köprülü, M. F. (1978). Ahmed Yesevî. *İslam Ansiklopedisi* (C. 1, s. 2010-2015). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Mecit, S. (2017). *Anadolu Selçukluları: Bir hanedanın evrimi*. İstanbul: İletişim Yay.
- Merçil, E. (1991). *Müslüman- Türk devletleri tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Mıynat, A. (2019). Bir Mengüceklî Türkmen Beyi: Fahrettin Behrâmşâh ve yeni keşfedilen altın sikkeleri. *Tarih Dergisi*, 70(2), 19-36.
- Nizamoğlu, A. (2020). *Kırşehir Belediyesi Tarihi (1870-1975)*. Kırşehir: Zekaevi Medya ve Yayıncılık Hizmetleri.
- Ocak, A. Y. (1991). Babailik. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C. 4, s. 373-374). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Ocak, A. Y. (2000). *Babaîler İsyanı: Aleviliğin tarihsel altyapısı yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksizminin teşekkülü* (3. b.). İstanbul: Dergâh Yay.
- Ocak, A. Y. (Nisan 2000). Babaîler İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslâm Heterodoksizminin doğuş ve gelişim tarihine kısa bir bakış. *Belleten*, 64(239), 129-160.
- Önder, M. (1976). *Kırşehir Güldestesi*. Ankara: Filiz Yay.
- Öngül, A. (2014). *Selçuklular Tarihi 2: Anadolu Selçukluları ve Beylikler*. İstanbul: Çamlıca Basın Yayın.
- Özcan, K. (2006). Anadolu'da Selçuklu dönemi idare sisteminin mekânsal örgütlenmeleri: Selçuklu idarî birim organizasyonları (ve evrimi). *Bilig*, 36, 201-226.
- Öztürk, H. (2023). Ahilik ve eğitim. H. Öztürk içinde, *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı* (2 b., s. 41-644). Ankara: Nobel Yay.
- Râsonyi, L. (1993). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Rice, T. T. (2015). *Anadolu Selçuklu tarihi (The Seljuks in Asia Minor)*. (T. K. Taştan, çev.). Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Ruben, W. (2014). *İç Anadolu'da küçük bir Eskiçağ şehri: Kırşehir* (C. Sakallı, çev.). Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Kültür Tarihi Yay.
- Sever, M. (2018). Kutadgu Bilig'te Ahilik değerleriyle paralel ifadeler. III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri 5/7 Ekim 2017, 2, s. 679-685. Kırşehir.
- Sümer, F. (2004). Mengüceklülük. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (s. 138-142). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Sümer, F. (2022). Kılıçarslan IV. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C. 25, s. 403-405). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Şahin, H. (2006). Selçuklular döneminde Ahiler. *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, (C. I), (A. Y. Ocak, düz.). içinde (s. 299-307). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Şahin, İ. (2002). Kırşehir. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C. 25, s. 481-485). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Şeker, M. (2018). Alplık'tan Fütüvvete/ Fütüvvetten Ahiliğe. III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII. Yüzyıla Kadar Türk İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri 5/7 Ekim 2017, 2, içinde (s. 493-503). Kırşehir.

- Tarım, C. H. (1938). *Kırşehir tarihi üzerine araştırmalar*. Kırşehir: Kırşehir Vilayet Matbaası.
- Tarım, C. H. (1948). *Tarihte Kırşehri – Gülşehri: Babailer, Ahiler, Bektaşiler*, (3. b.). İstanbul: Yeniçağ Matbaası.
- Temir, A. (1989). *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-din'in 1272 tarihli Arapça-Moğolca vakfiyesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Topal, N. (2018). Niğde ve çevresinde Ahilik ve Ahi kurumları (XIII-XVI. Yüzyıl. IV. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII-XVI. Yüzyıllarda Ahilik 27/29 Eylül 2018, 2, içinde (s. 563-573). Kırşehir.
- Tuğlacı, P. (1985). *Osmanlı şehirleri*. İstanbul: Milli Gazete Yay.
- Tuncer, H. (2021). *Roma İmparatorluğu döneminde Kapadokya bölgesi (MS. I. ve II. Yüzyıllar)*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yay.
- Turan, O. (2015). *Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti* (19 b.). İstanbul: Ötüken Yay.
- Turan, R. (2012). Sultan Alaeddin Keykubat Dönemi ve ehemmiyeti (1220-1237). *Selçuklu Tarihi El Kitabı* (R. Turan, ed.). içinde (s. 387-394). Ankara: Grafiker Yay.
- Türer, O. (1996). Hoca Ahmed-i Yesevî'nin Türk-İslam tarihindeki yeri ve tasavvuf şahsiyeti. *Ahmed-i Yesevî, Hayat-Eserleri-Fikirleri-Tesirleri*, içinde (s. 219-240). İstanbul: Seha Neşriyat.
- Uludağ, S. (1996). Fütüvvet. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, içinde (C. 13, s. 259-261). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Ünsal, V. (2012). Kırşehir'in tarihi coğrafyası II (M.Ö. 2. ve 1. bin yıl). *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 5(8), 1231-1245.
- Ünsal, V. (2013). Eskiçağda Kırşehir. (E. Y. Özüçetin, düz.). içinde, *Kırşehir Siyasi Tarihi ve Kırşehir Tarihi Bibliyografyası* (s. 9-90). Ankara: Gökçe Ofset Matbaacılık.
- Yıldırım, A. (2017). Hoca Ahmet Yesevi düşüncesinin kaynağı olarak hadis. *Bilig*, (80), 75-93.
- Yıldız, H. (2012). Hacı Bektaş Velî ile Ahi Evran ilişkisi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 61, s. 187-206.
- Yıldız, H. D. (1988). Abbâsîler. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (s. 31-48). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yılmaz, A. (2005). Düzensizliğin içerisinde dirlik ve düzenlik adamı olarak Ahi Evren ve Ahilik. *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu II*. (M. F. Köksal, düz.). içinde (s. 1043-1075). Kırşehir.
- Yılmaz, A. (2006). *Küçük Asya'nın Kır-Şehri*. Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Kültür-Tarih Yay.
- Yılmaz, M. (2018). Moğol istilasında Ahilik teşkilatının sosyo-ekonomik faaliyetleri. IV. Uluslararası Ahilik Sempozyumu: XIII-XVI. Yüzyıllarda Ahilik 27/29 Eylül 2018, C. 2, içinde (s. 421-430). Kırşehir.